

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Daniela Nina Ešnerová

**Prezentace rozvojových a humanitárních
projektů jako šokujících příběhů**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Daniela Nina Ešnerová**

Vedoucí práce: **Mgr. Tereza Hronová**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

EŠNEROVÁ, Daniela. *Prezentace rozvojových a humanitárních projektů jako šokujících příběhů*. Praha, 2015. 33 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Tereza Hronová.

Abstrakt

Práce si klade za cíl určit, zda a do jaké míry vybraná česká periodika podávají humanitární a rozvojové projekty neziskových organizací zaměřené na obyvatele globálního Jihu v rámci stereotypu šokujícího příběhu, který těží z nahlížení západní civilizace na rozvojové společnosti jako na druhořadé a bezradné, a který zároveň toto nahlížení podporuje. Šokující příběh pracuje s vyvoláváním emocí (jako např. solidarita a soucit) u recipienta, čímž se u něj snaží docílit kýženého vzorce chování. Akademické práce, které jsem nastudovala v rámci rešerše, tvrdí, že obraz zemí globálního Jihu v západních médiích, jehož produktem je také právě zasazení do rámce humanitárních/rozvojových projektů do stereotypu šokujícího příběhu, vyplývá mimo jiné z nevhodné spolupráce mezi neziskovými organizacemi a médii.

Naopak výsledky, se kterými jsem pracovala v aplikované části, ale prokázaly příklady efektivní spolupráce mezi těmito subjekty. Prvky rámce šokujícího příběhu se ve zkoumaném vzorku objevovaly minimálně.

Abstract

The aim of my thesis was to determine whether chosen Czech newspapers cover NGOs humanitarian aid and development projects through a shocking story, which is based on the Western perception of the developing world as secondary and helpless and which, at the same time, encourages this perception. A shocking story is using provoking recipient's emotions such as guilt and sympathy to manipulate him into desired frame of behavior. Academic journals I have studied during my reasearch phase suggest that framing coverage of humanitarian/development projects is an outcome of the global South countries' image in Western media.

According to the studies, this corrupted image is, among other, a result of 1) agenda setting: global South related topics that are showed in Western media and topics that are not and 2) unsuitable cooperation between humanitarian organizations and media.

The research sample I worked showed no or very slight framing humanitarian / development-related topics into shocking story.

Agenda setting of developing countries in the research sample were, as expected, framed in the similar manner. However the data within my research showed examples of effective dynamics between media and NGOs unlike those of above mentioned academic journals.

Klíčová slova

šokující příběh, humanitární projekt, rozvojový projekt, stereotyp, země globálního Jihu

Keywords

Shocking story, Humanitarian aid project, development project, stereotype, global South

Rozsah práce: 68 283 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. května 2015

Daniela Nina Ešnerová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své práce, Mgr. Tereze Hronové, která mně inspirovala ke zvolení zajímavého tématu a která mi pomohla zorientovat se v problematice. Dále jí vděčím za poskytnutí interních postřehů a podělení se o znalost tematiky.

Obsah

ÚVOD	2
1 TEORETICKÁ ČÁST	3
1.1 VYMEZENÍ ROZVOJOVÝCH PROJEKTU NA ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE	3
1.1.1 <i>Rozvojová spolupráce</i>	4
1.2 MEDIÁLNÍ OBRAZ ROZVOJOVÝCH ZEMÍ	5
1.2.1 <i>Historický vývoj obrazu rozvojových zemí v západní společnosti</i>	5
1.2.2 <i>Syndrom ušlechtilého divocha</i>	6
1.2.3 <i>Koncept „Ti druzí“</i>	6
1.2.4 <i>Agenda setting humanitárních a rozvojových témat na pozadí témat zemí globálního Jihu</i> ..	7
1.2.5 <i>Obraz rozvojových zemí v českých médiích</i>	9
1.2.6 <i>Spolupráce mezi médii a neziskovými organizacemi při pokrývání témat humanitární/rozvojové pomoci a globálního Jihu</i>	10
1.3 VZNIK A FORMA STEREOTYPU.....	11
1.3.1 <i>Stereotypy a kategorie</i>	12
1.3.2 <i>Reprezentace</i>	12
1.4 ŠOKUJÍCÍ PŘÍBĚH JAKO FORMA STEREOTYPNÍ NARACE	13
1.4.1 <i>Šokující příběh na příkladu Let's conjure smiles on Ruanda children</i>	13
2 METODOLOGIE	15
2.1 METODA.....	15
2.2 ŠOKUJÍCÍ PŘÍBĚH.....	16
2.3 CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉHO OBDOBÍ.....	17
2.4 CHARAKTERISTIKA SOUBORU	17
3 APLIKOVANÁ ČÁST	19
3.1 CELKOVÉ POKRYTÍ TÉMAT SOUVISEJÍCÍCH S ROZVOJOVÝMI ZEMĚMI.....	19
3.2 KONKRÉTNÍ PROJEKTY MEZI NALEZENÝMI VÝSLEDKY	22
3.3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝSKYT TEXTŮ S RÁMCEM ŠOKUJÍCÍHO PŘÍBĚHU	24
3.3.1 <i>Vliv umístění textu v národní vs. regionální části deníku na užití prvků šokujícího příběhu. ...</i>	24
3.3.2 <i>Vliv žurnalistického žánru na použití šokujícího příběhu</i>	25
3.3.3 <i>Ironizace a parodování stereotypizace „šokujícího příběhu“</i>	28
3.4 DYNAMIKA MEZI NEZISKOVÝMI ORGANIZACEMI A MÉDII V ČESKÉM KONTEXTU.....	30
ZÁVĚR	31
SUMMARY	32
POUŽITÁ LITERATURA	33

Úvod

Než jsem si zvolila konkrétní téma práce, věděla jsem jistě, že se v ní budu chtít zabývat zkoumáním stereotypů a mýtů, které jsou obecně vžité a medializované.

Cílem mé práce bylo zjistit, do jaké míry média rámují texty pojednávající o rozvojových a humanitárních projektech zaměřených na obyvatele globálního Jihu do šokujícího příběhu. Inspirací pro výběr tohoto směřování mého výzkumu mi byla vedoucí mé práce, Mgr. Tereza Hronová. Konkrétní stereotyp jsem pak částečně přejala z publikace Ondřeje Horkého. Ač jsem zachovala název stereotypu, pro potřeby této práce jsem částečně upravila definici – Horký prokázal výskyt tohoto stereotypu v českých médiích obecně, já jsem se rozhodla zúžit zkoumání na vybrané celostátní deníky. Učinila jsem tak s cílem zjistit, zda se tento stereotyp objevuje v obsahu periodik, které jsou pro čtenáře zdrojem informací. Horký na rámcování do šokujícího příběhu poukázal na příkladu life-stylového časopisu. Rozdílný výzkumný soubor si tak žádal úpravu vymezení stereotypu.

Abych zasadila zkoumání výskytu tohoto konkrétního stereotypu do kontextu, musela jsem nejprve v práci nastínit celkový obraz rozvojových témat. Autor, který humanitární či rozvojové projekty rámuje do šokujícího příběhu, využívá mediálního obrazu rozvojových zemí. Souvislosti, ve kterých se rozvojové oblasti vyskytují v západních médiích, stejně tak jako témata spojená s rozvojovým světem, která prostor v médiích nedostanou, společně vytváří jistou mediální reprezentaci rozvojového světa. Šokující příběh z tohoto mediálního obrazu zároveň vychází i jej podporuje.

V mém výzkumu se prokázalo minimální užívání prvků šokujícího příběhu. V práci jsem se také zabývala faktory, které mají vliv na výskyt šokujícího příběhu. Podle akademických prací, které jsem studovala v rámci rešerše, je jedním z hlavních příčin používání šokujícího příběhu nevhodná spolupráce mezi neziskovými organizacemi a médii. Výstupy, s kterými jsem pracovala, avšak prokázaly příklady efektivní spolupráce, což může být jeden z důvodů, proč se texty, které využívají prvků šokujícího příběhu, vyskytují v obsahu zkoumaného souboru minimálně. Práce se tak odchýlila od původní představy, kterou jsem před výzkumem měla. Původní myšlenkou bylo zabývat se mírou užívání šokujícího příběhu. Tato míra se však ukázala být tak nepatrná, že mi neposkytlá dostatečné množství materiálu pro vyvozování závěrů a formulování okolností výskytu šokujícího příběhu v denících.

1 Teoretická část

1.1 Vymezení rozvojových projektu na rozvojové spolupráce

Tato část práce slouží k vymezení pojmů humanitární pomoc a rozvojová spolupráce. Pochopení termínů bude stěžejní pro celou práci. Z rozdílů mezi podstatou těchto dvou pojmů totiž vyplývají různé přístupy, která západní média zaujímají při reportování o nich, resp. při jejich pokrývání. Horký uvádí a na výsledku průzkumu veřejného mínění z roku 2006 dokládá, že „(česká) veřejnost nerozlišuje plně rozdíl mezi humanitární a rozvojovou pomocí, a kladené otázky jsou proto zavádějící“.¹ Pro účely této práce bude nejzásadnější rozlišovat mezi humanitárními a rozvojovými projekty v kontextu časovosti a původu jejich financování.

Humanitární pomoc vychází z principů lidskosti, neutrality, nestrannosti a nezaujatosti.² Je okamžitou reakcí na škody způsobené akutními humanitárními krizemi (ať už vyvolané přírodními katastrofami, či ozbrojenými konflikty); jejím cílem je v první řadě zachránit lidské životy, dále zmírnit následky jak na zdraví, tak majetku, zajistit obětem lidskou důstojnost, pomoci jim postavit se na vlastní nohy tak, aby byly v budoucnu schopny fungovat samostatně a nezávisle na vnější pomoci. Humanitární pomoc je tedy bezprostřední a krátkodobou intervencí. Nejtradičnější formy humanitární pomoci spadají mezi následující kategorie: 1) poskytnutí materiální pomoci (přístřešku, vody či léků), 2) mimořádná distribuce jídla a 3) podpůrné služby. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) vymezuje přísná kritéria, podle nichž lze jasně oddělit humanitární pomoc od pomoci rozvojové: připravenost na katastrofy podle nich například nezahrnuje práci dlouhodobého charakteru jako například prevence potop či konfliktů.

Pod Rekonstrukci a rehabilitaci v rámci humanitární pomoci podle stanovených kritérií spadá oprava již existující infrastruktury, nikoli však aktivity vyvíjené pro zlepšení úrovně infrastruktury. Humanitární pomoc je poskytována vládami, jednotlivci, nevládními organizacemi, mezinárodními i domácími organizacemi a soukromými společnostmi. Globální humanitární reakce zahrnuje kroky na vládní

¹ HORKÝ, Ondřej. 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskursy, praktiky, rozpory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 165 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 67. sv. ISBN 978-807-4190-407.

² Defining humanitarian assistance. 2013. *Global Humanitarian Assistance: a development initiative* [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid>

a vnitrostátní úrovni. Mezinárodní humanitární reakce je pak souhrn kroků podnikaných mezinárodními vládami, soukromými nadacemi a firmami.³

1.1.1 Rozvojová spolupráce

Výbor pro rozvojovou spolupráci OECD (DAC) definuje oficiální rozvojovou spolupráci jako toky kapitálů poskytovaných oficiálními zastupitelstvími, jakými jsou státní či lokální vlády, a jejichž cílem je podpora ekonomického rozvoje a životní úrovně v rozvojových zemích – tedy v zemích, které figurují na seznamu příjemců rozvojové pomoci DAC.⁴

České fórum pro rozvojovou spolupráci pak zavádí pojem „Zahraniční rozvojová spolupráce“ (ZRS) a definuje jej: „...Podle forem poskytování se ZRS dělí na dvě kategorie, a to pomoc dvoustrannou (bilaterální zahraniční spolupráce) – stát realizuje pomoc přímou cestou vlastních rozvojových programů v partnerských zemích, nebo mnohostrannou (multilaterální zahraniční spolupráce) – skrze příspěvky do mezinárodních vládních organizací.“⁵

Z výše uvedených vymezení vyplývá, že témata humanitární pomoci se budou odehrávat na pozadí vyhrocených událostí, jakými jsou přírodní katastrofy či ozbrojené konflikty. Takové situace jsou ze zpravodajského hlediska podstatně atraktivnější než dlouhodobé a soustavné činnosti konané v rámci rozvojové spolupráce. Mediální pokrytí humanitárních akcí tak bude převyšovat zpravování o rozvojové spolupráci. Dále je nutno odlišit případy, kdy projekty humanitární či rozvojové pomoci financují vlády či mezinárodní organizace, od případů, kdy projekty financují lidé prostřednictvím neziskových organizací.

³ Defining humanitarian assistance. 2013. *Global Humanitarian Assistance: a development initiative* [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid>

⁴ Is it ODA? 2008. In: *OECD: better policies for better life* [online]. [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf>

⁵ Pojem zahraniční rozvojové spolupráce. 2012. *FoRS: Oficiální stránky Českého fóra pro rozvojovou spolupráci* [online]. [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.fors.cz/rozvojova-spoluprace/ceska-politika/pojem-zahranicni-rozvojove-spoluprace/#.VVTaf9Ptmkp>

1.2 Mediální obraz rozvojových zemí

Země globálního Jihu nepatří k typické lokaci zahraničních cest Čechů, a tak si velká část české společnosti nemá možnost vytvořit nezprostředkovaný obraz o oblasti. Obsahy, které se k příjemcům prostřednictvím médií dostanou, projdou reprezentací.

„Média mají sklon některé aktéry zpravodajských příběhů znázorňovat určitým ustáleným způsobem, čímž vytvářejí jejich mediální reprezentace.“⁶

Mediální obraz zemí globálního Jihu v západních médiích vychází z historického chápání rozvojových zemí, jak je vnímala západní společnost ještě v době, kdy média neměla zdaleka tak dalekosáhlý potenciál utvářet či ovlivňovat názory společnosti, jakého dosahuje dnes.

1.2.1 Historický vývoj obrazu rozvojových zemí v západní společnosti

Zakladatel post koloniálních studií, Edward Said, se ve svém díle zabýval stereotypy, které západní společnost sdílí vůči východním společnostem. Ač se Said zaměřoval na orientální kultury, jeho teorie lze také aplikovat i na jiné civilizace, které obyvatelé západu vnímali jako zaostalé, podřadné. Toto nahlížení vedlo představitele západní společnosti k jejich kolonizaci, z pohledu západního člověka tedy k osvobození. Zástupci západní společnosti vnímají svoji civilizaci jako nadřazenou civilizacím kolonizovaným. Kulturu kolonizovaných národů vnímají jako irelevantní. Koncept antropologa Erica R. Wolfa Lidé bez historie⁷ pojmenovává právě tento jev, kdy zástupci západního světa pomíjí kulturu kolonizovaných civilizací před jejich „objevením“ západem. Původní kultury nedostávají v západním pojetí prostor pro sebevyjádření.

⁶ TRAMPOTA, Tomáš. 2006. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 191 s. ISBN 80-736-7096-8: 91.

⁷ WOLF, Eric R., cartographic illustrations by Noël L. DIAZ a . 2010. *Europe and the people without history*. New ed. Berkeley, Calif: University of California Press. ISBN 978-052-0268-180.

1.2.2 Syndrom ušlechtilého divocha

Ušlechtilý divoch je archetypickou literární a filmovou postavou, která představuje původní obyvatele kolonizovaných území jako čisté, nezkažené západní kulturou. Tento archetyp přetrvává i v současné tvorbě; jeho optikou je podle filmového kritika britského titulu *The Telegraph*, Tima Robeyho, nahlížena postava indiána v americkém filmu *The Lone Ranger* (Osamělý jezdec) z roku 2013. Podle Richarda C. Kinga⁸ byl ušlechtilý divoch zprvu jen jedním ze způsobů znázornění indiánů ve filmografii, který se vyskytoval tu a tam, dokud se v devadesátých letech minulého století nestal preferovaným modelem pro jejich vyobrazení. „*Vynikajícími příklady ušlechtilých divochů jsou postavy Lakotase z *Dances with Wolves* (Tanec s vlky, americký westernový snímek, 1990) a Cochise ve filmu *Broken Arrow* (Operace: Zložený šíp; 1996).*“⁹ Dále pokračuje, ve shodě s Robeym: „*To bezpochyby naplňuje tento archetyp.*“¹⁰

1.2.3 Koncept „Ti druzí“

Koncept Ten druhý je interdisciplinární. Stuart Hall nahlíží na koncept jako na způsob určení vlastní identity, které lze dosáhnout procesem porovnávání a následným vymezením se proti druhému.¹¹ Zprvu byl tedy koncept chápán v mezích sebeurčení individua, v tomto pojetí je fenomén předmětem studia filozofie a psychologie.

Západní novinář, jako zástupce západní společnosti promlouvá ke svým čtenářům, rovněž členům této společnosti, a pracuje na principu sounáležitosti s publikem, vymezením se vůči Těm druhým, o kterých v textu pojednává. Těm druhým jsou přisuzovány vlastnosti, které jako skupina sdílejí a které se liší od těch, jež spolu se svým publikem sdílí novinář. Proto je v mediálním pojetí tohoto konceptu vhodnější užití Ti druzí místo Ten druhý.

⁸ KING, R. C. 2005. *Media images and representations: Contemporary Native American Issues*. Philadelphia: Chelsea House Publishers, xv, 117 p. ISBN 07-910-7968-6.

⁹ Tamtéž: 22.

¹⁰ Tamtéž: 22.

¹¹ HALL, Stuart. 1997. *Representation: cultural representations and signifying practices*. Thousand Oaks, Calif.: Sage in association with the Open University, 400 p., [8] p. of plates. ISBN 07-619-5432-5.

1.2.4 Agenda setting humanitárních a rozvojových témat na pozadí témat zemí globálního Jihu

Studie *The Structure of Foreign News* (Struktura zahraničních zpráv, 1965), která zkoumala prezentaci konžské, kubánské a kyperské krize ve čtyřech norských novinových titulech, nabyla v akademickém světě velkého významu. Odkazují na ní a vycházejí z ní i autoři, kteří se zabývají zpravodajskými hodnotami nejen zahraničního zpravodajství.¹²

Pro můj výzkum je studie zajímavá, neboť zkoumá i vliv faktorů na to, objeví-li se země globálního Jihu (tu Kongo) v západních médiích (Norsko). V jedné části studie si její autoři přednesli hypotézu s názvem Čím vzdálenější země, tím negativnější zpráva. Všimají si, že "v případě kulturně blízkých zemí, jakými jsou Velká Británie, USA či Belgie, se v (norských) novinách objevuje velká rozmanitost zpráv každý den bez ohledu na hlavní události." To, podle autorů, pomáhá „vybalancovat“ negativní dojem těchto zemí jako koloniálních partnerů.¹³

Jednotlivá kritéria, podle nichž editoři rozhodují o prostoru, který bude či nebude události vyhrazen, uvádí ve své knize Kaspar Stieler. Jsou jimi žitost, blízkost, dramatičnost a negativita. Lipmann pak rozlišuje následující měřítka: jednoznačnost události, překvapivost, prostorovou blízkost, osobní zaujetí a konflikt.¹⁴

Míru, s jakou západní média reportují o humanitárních krizích v zemích globálního Jihu, ovlivňují následující faktory: 1) vliv na západní zájmy, 2) vliv na „zemi média“, 3) dramatičnost události. Shah¹⁵ dále zavádí téma nerovnoměrného pokrytí jednotlivých katastrof a cituje Zprávu o světových katastrofách 2005 Červeného kříže: „*Médiím 26. prosince (2004) dominovaly titulky zpravující o tsunami, tento trend přetrvával dále do ledna. Média tak věnovala tsunami pozornost větší než jakékoli jiné katastrofě v moderních dějinách.*“¹⁶ Podle zprávy tato mimořádná mediální pozornost

¹² GALTUNG, J. a M. H. RUGE. 1965. The Structure of Foreign News: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers. *Journal of Peace Research* [online]. 2(1): 64-90 [cit. 2015-05-14]. DOI: 10.1177/002234336500200104. ISSN 0022-3433. Dostupné z: <http://jpr.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/002234336500200104>

¹³ Tamtéž.

¹⁴ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. 2003. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 207 s. ISBN 978-807-3672-874: 77.

¹⁵ SHAH, Anup. 2005. Media and Natural Disasters. *Global Issues* [online]. [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/568/media-and-natural-disasters>

¹⁶ WDR 2005 - Chapter 6: Humanitarian media coverage in the digital age. 2005. *IFRC* [online]. (2005) [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.ifrc.org/en/publications-and-reports/world-disasters-report/wdr2005/wdr-2005---chapter-6-humanitarian-media-coverage-in-the-digital-age/>

vyústila ve vlnu darů a zapříčinila mezi pracovníky humanitárních organizací obavy, že tsunami odvrátí pozornost dárců a médií od světových katastrof, které nebyly tak mediálně pokryté, nebo alespoň ne do takové míry. Zpráva dále uvádí, že mnoho humanitárních organizací vnímá mediální pokrytí světových krizí coby selektivní a stereotypizované. Tsunami, které zasáhlo koncem roku 2004 Indický oceán, je tak zářivým příkladem tzv. CNN efektu. Tato teorie se původně zabývala vlivem, který má obsah amerického zpravodajského kanálu na zahraniční politiku Spojených států amerických. Sekundárně se termín užívá k popsání souvislosti mezi mediálním pokrytím určité humanitární katastrofy a štedrosti dárců, kteří vynakládají prostředky na obnovu škod jí způsobenou.

Zpráva dále pokračuje vysvětlením vztahu mezi jednotlivými druhy konfliktů v rozvojových zemích a prostorem, jaký jejich pokrytí věnují západní média. „*Výběr zpráv odráží zavedená kritéria. Zprávy musí být nové. Editoři třídí příběhy podle počtu mrtvých. Pohromy jsou neobvyklé a zároveň vysvětlitelné.*“¹⁷

Na základě výše uvedených teorií lze tedy předpokládat, že katastrofy s vysokým počtem obětí, a to zejména v oblastech, které jsou z nějakého důvodu pro západní publikum zajímavé (jedná se například o místo, které je oblíbenou dovolenkovou destinací), bude zákonitě dostávat více prostoru než dlouhotrvající a složité konflikty nebo projekty dlouhodobé rozvojové spolupráce.

Humanitární témata na pozadí přírodních krizí a válečných konfliktů tak splňují následující kritéria dle Steinlerovy terminologie: dramatičnost a negativita. U té Lippmanovy pak jednoznačnost události, překvapivost, a konflikt. Rozvojová témata do těchto kategorií nepatří. Z výše zavedených kritérií by spadala pouze pod osobní zaujetí (ve vztahu země média k zemi, kde je rozvojová pomoc aplikována).

Humanitární tematika bude podle uvedených dělení teoreticky pokryta větší měrou nežli tematika rozvojová. Přírodní katastrofy či válečné konflikty, které se odehrávají na pozadí humanitární pomoci, splňují onu „Lippmanovu dramatičnost“.

Fakt, že západní čtenář čte o zemích globálního Jihu v souvislosti s humanitárními krizemi, v jeho mysli utvrzuje představy o západní nadřazenosti

¹⁷ WDR 2005 - Chapter 6: Humanitarian media coverage in the digital age. 2005. *IFRC* [online]. (2005) [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.ifrc.org/en/publications-and-reports/world-disasters-report/wdr2005/wdr-2005---chapter-6-humanitarian-media-coverage-in-the-digital-age/>

a nemohoucnosti obyvatel rozvojových zemí (kteří koneckonců jako „lidé bez historie“ jako by neexistovali před objevením západním člověkem), a on tak bude snáze manipulovatelný přes pocity viny a solidarity vůči obyvatelům těchto zemí.

Na zařazení humanitárního tématu do agendy může mít vliv i vizuální potenciál příběhu. Autoři studie *Agenda Setting*¹⁸ si kladou otázku, proč se hladomor v Etiopii z roku 1972 dostal do agendy amerických médií a brazilská sucha z téhož roku, jejichž dopad byl podle objektivních měřítek horší, nikoli. Jako vysvětlení autoři uvádějí "fotogeničnost" etiopského hladomoru: *"Podstata brazilského hladomoru neměla předpoklady pro "dobrou podívanou" v televizi. Stanice, kde vláda vydávala jídlo, byly rozprostřeny po velkém území, zatímco v Etiopii byly umírající děti soustředěny do jednoho místa, pohodlně pro kamery."* Reportáž BBC ze severní Etiopie způsobila domino efekt mediálního zájmu, autoři studie uvádí výčet amerických médií, které se začaly po odvysílání reportáže tématem zajímat. Stejně tak příspěvek vyvolal vlnu solidarity: *"Telefonáty, kterými jednotlivci nabízeli dary, zaplavily BBC."*

1.2.5 Obraz rozvojových zemí v českých médiích

Pokryváním témat rozvojové spolupráce se ve svých publikacích opakovaně zabývá Ondřej Horký. Podle něj *„se česká média až na vzácné výjimky nad smyslem rozvojové spolupráce nezamýšlejí a vytvářejí obraz rozvojového světa zatížený jak negativními, tak i pozitivními stereotypy“*.¹⁹ Horký v téže publikaci jednotlivě uvádí následujících šest příkladů stereotypů, jejichž optikou jsou na základě jeho výzkumu prezentovány články zabývající se tematikou rozvojové spolupráce v českých médiích: Primitivní Afrika, Neafriká Afrika, Srdceryvný/šokující příběh, Depolitizovaná pomoc, Přejatá zpráva a Rozbíjené předsudky.²⁰ Jednotlivé stereotypy dále dokládá na základě příkladů. Jedním ze sedmi stereotypů, které v díle prezentuje, je srdceryvný/šokující příběh, který bude – v upravené podobě – předmětem výzkumné části této práce.

¹⁸ DEARING, James W a Everett M ROGERS. 1996. *Agenda-setting: Communication Concepts* 6. Thousand Oaks, Calif.: Sage, x, 139 p. ISBN 07-619-0563-4.

¹⁹ HORKÝ, Ondřej. 2010. Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci. In: DRULÁK, Petr a Ondřej HORKÝ. *Hledání českých zájmů II.: Obchod, lidská práva a rozvoj* [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 102-124 [cit. 2015-03-14].

Dostupné z: http://www.dokumenty-iir.cz/Horky/Mediální_stereotypy_Jihu.pdf: 102.

²⁰ Tamtéž.

V jiné své publikaci Česká rozvojová spolupráce: diskurzy, praktiky, rozpory²¹ dokládá premisu, že česká média neinformují o rozvojové spolupráci systematicky, výstupy z mediálního monitoringu projektu společnosti Člověk v tísni. Ze závěru monitoringu vyplývá, že se zájem českých médií o toto téma zvyšuje. Trend pozvolného nárůstu zájmu médií je obecně platný pro země západní civilizace.

1.2.6 Spolupráce mezi médii a neziskovými organizacemi při pokrývání témat humanitární/rozvojové pomoci a globálního Jihu

Obraz rozvojového světa, který v západním světě převažuje, je čím dál tím více udáván interakcí právě médií a humanitárních organizací. Existuje více názorových proudů na trendy ve spolupráci mezi neziskovými organizacemi a médii. Jedním názorem je, že ve zmiňované spolupráci převažuje spolupráce ve smyslu mediálního propagování projektů humanitárních organizací: „*V dnešní době propagace a marketing nevládních organizací, jakož i velkých nadnárodních společností nabývá nového významu. Jsme totiž svědky procesu, kdy agenda ve zpravodajství pomáhá v šíření osvěty o humanitárních projektech a pomáhá tak organizacím shromažďovat finanční prostředky.*“²²

Spolupráce mezi médii a humanitárními organizacemi podle studie Toward New Understandings: Journalists & Humanitarian Relief Coverage

Právě dynamikou mezi médii a humanitárními organizacemi se zabývá studie profesora Stevena S. Rosse z University of Colombia, Toward New Understandings: Journalists & Humanitarian Relief Coverage, jež se zaměřuje zejména na „*způsob a míru pokrytí příběhu a dále faktory, které sehrávají roli v rozhodovacím procesu editorů a novinářů o pokrytí příběhu.*“²³ Ross si klade otázku, zda a do jaké míry mají humanitární organizace oslovovat média a ovlivňovat je, aby informovala veřejnost o jejich projektech.

²¹ HORKÝ, Ondřej. 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskurzy, praktiky, rozpory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 165 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 67. sv. ISBN 978-807-4190-407.

²² ROSS, Steven S. 2004. *Toward new understandings: journalists & humanitarian relief coverage* [online]. New York: Columbia University, 88 s. [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: http://www.fritzinstitute.org/PDFs/Case-Studies/Media_study_wAppendices.pdf

²³ Tamtéž: 1.

Podle závěrů, ke kterým Ross došel, nevládní organizace a média se rozcházejí v názoru na trendy v pokrývání tematiky humanitární pomoci. Zatímco dotázaní zástupci nevládních organizací mají pocit, že mediální pokrytí tematiky přinejlepším stagnuje, ale spíše klesá na úkor válečných témat, novináři, kteří byli zahrnuti do výzkumu, jsou přesvědčeni, že pokrytí těchto témat je na vzestupu. Ross dává za pravdu novinářům a dokazuje to na výsledku monitoringu NEXIS, který sleduje obsahy všech anglicky psaných médií. Ross tedy došel ve zkoumání trendů v mediálním pokrytí humanitární/rozvojové tematiky ke stejnému závěru jako Horký, který se stejným tématem zabýval v české realitě. (Ross výzkum zveřejnil v roce 2004; Horký pracoval s výstupy za rok 2008.)

Rossův tým porovnával četnost zpráv reportujících o náhlých událostech, jakými jsou například válečné konflikty, zemětřesení a jiné přírodní katastrofy na straně jedné a dlouhodobé problémy jako hlad, chudoba, AIDS či konflikty spojené s těžbou diamantů na straně druhé. První druh zpráv se ukázal být podstatně více zastoupen.²⁴

1.3 Vznik a forma stereotypu

Stereotyp je fenoménem interdisciplinárním – původně se jím zabývala kognitivní psychologie, dále sociologie, v neposlední řadě však také mediální studia.

Pro tuto práci je relevantní nahlížení na stereotyp z hlediska mediálních studií. Slovo, kterým tento fenomén označujeme, původně sloužilo jako označení tiskařské součástky, která umožňovala vytvářet kopie typografií. První definici stereotypu optikou médií podal americký Walter Lippmann ve svém díle *Public Opinion* z roku 1920. Lippmannovi je tak připisována zásluha za uvedení výrazu „stereotyp“ do terminologie sociálních věd.²⁵

²⁴ ROSS, Steven S. 2004. *Toward new understandings: journalists & humanitarian relief coverage* [online]. New York: Columbia University, 88 s. [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: http://www.fritzinstitute.org/PDFs/Case-Studies/Media_study_wAppendices.pdf

²⁵ PICKERING, Michael. 2001. *Stereotyping: the politics of representation*. New York: Palgrave, xvii, 246 p. ISBN 03-337-7210-5: 16.

1.3.1 Stereotypy a kategorie

Pickering při definici slova stereotyp zavádí další pojem, a to kategorie. Kategoriemi rozumí jakési „podmnožiny“, do kterých si jedinec uspořádává své poznatky o světě. Pickering chápe tyto kategorie jako mentální mapy, za jejichž pomoci třídíme svět v naší mysli.²⁶ Uspořádávání myšlenek do kategorií je tedy pro proces myšlení nezbytné. Rozdíl, který autor chápe mezi dvěma pojmy, je flexibilita, která se u kategorií na rozdíl od stereotypu projevuje. Stereotyp je naopak spojován s jistou rigidností, stálostí a neschopností podrobit se přehodnocení. Často tak má stereotyp negativní konotace.

Jednotliví akademici se různí v názorech na to, do jaké míry se média podílejí na vytváření stereotypů. Zatímco jeden myšlenkový proud vědců tvrdí, že média stereotypy vytváří, zastánci druhého přístupu jsou přesvědčeni, že média nenesou přímou vinu na jejich vzniku. Zároveň však nevylučují, že opakováním stereotypů média přispívají k jejich legitimizaci.

1.3.2 Reprezentace

Reprezentací se rozumí soustavné a opakované znázorňování příběhu určitým způsobem. Tímto procesem se abstraktním ideologický pojem dostává konkrétní podoba.²⁷

Mediální reprezentace k tomuto procesu využívají komunikační prostředky, které mají k dispozici: „*Reprezentace je tvoření významu konceptu prostřednictvím jazyka*“²⁸ uvádí příklad populární u lingvistů: „*Pes štěká. Koncept psa nemůže štěkat či kousat.*“ Hall chápe jako soubor všech znaků, zvuků, symbolů, za jejichž užití lidé komunikují a sdělují si své koncepty. Hall dále rozlišuje tři přístupy k reprezentaci.

Podle reflexivního pojetí jazyk pouze odráží význam, který leží v reálných předobrazech toho, co jazyk popisuje. Jazyk tedy podle této teorie význam nevytváří, pouze reflektuje již reálný význam. Zcela opačný přístup, záměrný, podle něž až autor vytváří význam užitím jazyka, zdůrazňuje individualitu autora. Hall záměrné teorii

²⁶ PICKERING, Michael. 2001. *Stereotyping: the politics of representation*. New York: Palgrave, xvii, 246 p. ISBN 03-337-7210-5: 2-3.

²⁷ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. 2003. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 207 s. ISBN 978-807-3672-874.

²⁸ HALL, Stuart. 1997. *Representation: cultural representations and signifying practices*. Thousand Oaks, Calif.: Sage in association with the Open University, 400 p., [8] p. of plates. ISBN 07-619-5432-5: 17.

vytýká právě přehnaný důraz, který je kladen na jedinečnost autorových myšlenek. „*Jakkoli jsou naše zamýšlené významy osobní, musí být formulovány do pravidel, kódů a konvencí jazyka, aby mohly být sdíleny a pochopeny. Jazyk je skrz naskrz sociálním systémem.*“²⁹ Pochopení sociálního charakteru jazyka naopak bere v potaz konstruktivistický přístup, podle kterého „...*konstruuje význam za použití reprezentačních systémů – konceptů a znaků.*“³⁰ Hall zdůrazňuje, že podle konstruktivistického přístupu musíme rozlišit materiální svět (na jehož popis klade důraz reflexivní přístup) a symbolické praktiky a postupy, v rámci nichž reprezentace, jazyk a významy pracují.

1.4 Šokující příběh jako forma stereotypní narace

Využívání šokujících elementů v žurnalistice je typické zejména pro druhy médií, jež jsou ochotna za cenu čtenosti, a tedy prodejnosti, kompromitovat neutralitu sdělení. Prvoplánově se tak tato média často uchylují k účelnému vzbuzování emocí u svých recipientů. Dalším odvětvím, které využívá „šokujících“ prvků, je marketing. Lidé chtějí být dojímaní a šokováni. Presentace utrpení lidí z rozvojových zemí pramení z tržní poptávky po senzačních lidských příbězích.³¹

1.4.1 Šokující příběh na příkladu Let's conjure smiles on Ruanda children

Coby příklad, kdy byl humanitární projekt týkající se obyvatel globálního Jihu prezentován na základě záměrného vzbuzování emocí, jako jsou soucit či pocit viny, a kdy média tuto stylizaci převzala a projekt dále prezentovala stejným stylem, nám může posloužit kampaň slovinské odnože UNICEF Dejme rwandským dětem důvod znovu se usmívat z let 2008/2009. V rámci projektu byly na nejméně frekventovanější ulici Lublaně instalovány fotografie rwandských sirotků v nadživotní velikosti. Tyto fotografie měly reprezentovat děti, jež byly po smrti svých rodičů na následky AIDS nuceny žít na ulici. Poničení, která se na fotografiích v průběhu času objevovala (ať už se jednalo o škody způsobené počasím, či vandalismem), měla odrážet vlivy,

²⁹ HALL, Stuart. 1997. *Representation: cultural representations and signifying practices*. Thousand Oaks, Calif.: Sage in association with the Open University, 400 p., [8] p. of plates. ISBN 07-619-5432-5: 25.

³⁰ Tamtéž: 25.

³¹ DOLINAR, Maja a Polona SITAR. 2013. The use of stereotypical images of Africa in fundraising campaigns. *European scientific journal* [online]. Kočani, Macedonia: European Scientific Institute, 9(11) [cit. 2015-03-12]. ISSN 1857-7431. Dostupné z: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/965>

kterým jsou vystavovány reálné předobrazy fotografií – tedy sirotci. Celá kampaň měla masivní mediální pokrytí, díky čemuž se těšila finanční podpoře, která vysoko předčila její vytyčené cíle. Zároveň však vzbudila vlnu nevole ze strany slovinské africké komunity a některých akademiků.

Kampaň a reakce, které vzbudila, reflektovali doktorandi z lublaňské univerzity, Maja Dolinar a Polona Sitar, ve své práci Užití stereotypních obrazů Afriky v charitativních kampaních. Hlavní problém vidí akademici v nedostatečném poskytnutí informací, které by pomohly příjemci pochopit kontext prezentované situace. Kritici kampani vyčítali, že v tomto případě soucit a solidarita byly vyvolávány za cenu ztráty důstojnosti subjektů kampaně. Krátké příběhy, které postrádaly doplňující informace, prý zkreslovaly realitu. Jednotliví odpůrci v různých obměnách formulovali zejména svůj nesouhlas s nedůstojným obrazem, který kampaň přisuzuje Afričanům: Kampaň vyvolává dojem, že Afričané jsou bezmocní. Hrají zde totiž zcela pasivní roli. Domnívají se, že podání, která apelují na emoce příjemce, jsou účelová:

„Vizualizace je účinným nástrojem reklamy, za její pomoci lze docílit vytvoření idealizovaného modelu společnosti a podporovat tak buď prodej produktu, či jisté rámce chování, například v tomto případě pomoc – darování peněz – potřebným.“³² Práce nadále uvádí, že ve slovinské realitě, podobně jako v té české podle závěrů Horkého, chybí kontinuální mediální pokrytí souvislostí a hloubky na pozadí událostí v Africe, které by pomohlo příjemcům oprostít se od daných stereotypů.

Média se o Africe zmiňují zejména v souvislosti s neštěstími/pohromami. *„Populární fotografie používané západními neziskovými organizacemi přispívají k vytváření stereotypů a způsobů, jakými jsou skupiny v Africe zobrazovány v západních společnostech,“³³* tvrdí akademici. Autoři studie, stejně tak jako jednotlivci, kterým ve své práci dávají prostor, nekritizují pouze kampaň, ale také média za to, že kampaň propagovala stejným stylem, jakým se ta prezentovala.

³² DOLINAR, Maja a Polona SITAR. 2013. The use of stereotypical images of Africa in fundraising campaigns. *European scientific journal* [online]. Kočani, Macedonia: European Scientific Institute, 9(11) [cit. 2015-03-12]. ISSN 1857-7431. Dostupné z: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/965>: 22.

³³ Tamtéž.

2 Metodologie

Výzkum budu provádět kombinací kvantitativní a kvalitativní analýzy. Za použití vyhledávacího systému NEWTON MEDIA SEARCH zadáním termínů a slovních spojení souvisejících s humanitární a rozvojovou tematikou a následným tříděním vyhledám mediální výstupy, které zapadají do zvoleného rámce (tj. vztahují se ke zvolenému období a týkají se zemí globálního Jihu). Ve své práci se pokusím na základě statistických údajů získaných kvantitativní metodou a interpretací získaných výsledků rozkrýt, do jaké míry média rámuji témata humanitárních a rozvojových projektů do stereotypu šokujícího příběhu.

2.1 Metoda

Obsahová analýza bude dílčí metodou zkoumání této práce, použiji ji při zkoumání témat, kterými se vybraná média zabývají v kontextu rozvojových zemí (tedy jejich celkové mediální pokrytí). Trampota³⁴ definuje specifické metody, které sem spadají – z nich je pro mou práci nejlépe využitelný výzkum nastolování témat. Výzkum mediálních obsahů propojím s uvedením předpokládaných dopadů, které má výběr témat na recipienta.

V další části své práce tento druh výzkumu Trampota dále dělí, přičemž pro svou práci použiji jím definovaný „výzkum sledující postavení jednoho tématu v agendě médií“.³⁵ Dopadem na příjemce myslím agendu v kontextu podporování obrazu rozvojového světa jako „druhořadého, bezmocného“, což vytváří základ pro prezentaci humanitárních a rozvojových projektů skrze „šokující příběh“, který je předmětem mého výzkumu, a je tedy pro něj relevantní.

V další části své práce budu zkoumat relevantní výstupy (tedy texty pokrývající rozvojové a humanitární projekty) kombinací za využití prvků narativní analýzy. Jelikož budu pracovat se všemi nalezenými texty týkajícími se daného tématu, bude je nutné rozdělit podle žánrů, neboť každý žánr má jiné cíle a předpokládá jiné „narace“:

³⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. 2010. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 293 s. ISBN 80-736-7683-4: 102.

³⁵ Tamtéž: 102.

„*Narativní analýza úzce souvisí s teorií žánru. Žánr obecně můžeme vnímat jako kategorii typu vyprávění, která pomáhá čtenáři orientovat se, jak sdělení číst.*“³⁶

2.2 Šokující příběh

Texty rámované do šokujícího příběhu budou podle Horkého definice mít následující vyznění: „*Život v rozvojovém světě je strašný a nelidský.*“³⁷ a „*Česká pomoc vyvrhuje z bídy pasivní lidi, kteří jsou za to vděční českým dárcům a dárkyním.*“³⁸ Za šokující příběh budu dále považovat texty, z nichž je patrná snaha vzbudit silné emoce u recipienta (zejména tedy soucit, pocity viny a solidaritu) a v nichž tendence vyvolat tyto silné emoce pramení ze snahy motivovat čtenáře k jistým úkonům, jako například finančně podpořit projekty. Takové texty mohou být vystavěny na tragickém osudu hrdiny článku, popřípadě se zde budou vyskytovat neočekávatelné statistiky, které budou mít za cíl šokovat čtenáře a které budou v textu uvedeny samoúčelně.

Výsledky, ke kterým se dopracuji, porovnáám se závěry výzkumů zabývajících se příbuznými tématy, které jsou uvedeny v teoretické části této práce. Aby byl výzkum úplný, musí být výzkum rámcování humanitárních a rozvojových projektů proveden na pozadí závěrů z monitoringu celkového mediálního pokrytí dění rozvojových zemích z důvodů propojenosti stereotypu šokujícího příběhu s výběrem témat rozvojového světa, která se vyskytují či naopak nevyskytují v českých médiích. Jedině tak bude možno pracovat s výsledky z monitoringu o textech zabývajících se humanitárními a rozvojovými projekty v souvislostech. Mým cílem dále bude určit faktory, které mají vliv na rámování textů do stereotypu šokujícího příběhu (žánr, výskyt článku v celostátním vydání vs. v regionální mutaci).

³⁶ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. 2010. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 293 s. ISBN 80-736-7683-4: 149.

³⁷ HORKÝ, Ondřej. 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskursy, praktiky, rozpory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 165 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 67. sv. ISBN 978-807-4190-407: 118.

³⁸ Tamtéž.

2.3 Charakteristika sledovaného období

Na jaře 2011 začaly v Sýrii probíhat rozsáhlé nepokoje, které o rok později eskalovaly. Humanitární krize, která po konfliktu nastala, je označována za největší v 21. století. Pozornost médií i globální humanitární pomoc podle Střednědobého hodnocení čerpání rozpočtu na humanitární pomoc v roce 2013 Ministerstva zahraničních věcí ČR³⁹ směřovaly do Sýrie a zemí regionu, na které měl konflikt přímý dopad (Jordánsko, Libanon, Irák a Turecko).

Dále ve zkoumaném období proběhly na území České republiky záplavy, které se udály ve třech různých vlnách od 29. května do 27. června 2013 a které vyvolaly vlnu reakcí neziskových organizací. Humanitární projekty neziskových organizací v tomto období se tak zabývaly zejména odstraňováním škod povodní a pomocí jejich obětem. Ty dočasně odvrátily pozornost neziskových organizací od humanitárních projektů týkajících se obyvatel zemí globálního Jihu.

2.4 Charakteristika souboru

Mediální výstupy budu vyhledávat v následujících čtyřech tištěných celostátních denících: Blesk, Mladá Fronta DNES (MF Dnes), Lidové Noviny (LN) a Právo. Mladá Fronta DNES má společně s Lidovými novinami stejného vydavatele, tedy mediální skupinu MAFRA, a. s. Ve sledovaném období proběhla změna vlastníka společnosti MAFRA, když ji 26. června 2013 koupila firma Agrofert od tehdejšího vlastníka, německé společnosti Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft. Vydavatelem deníku Blesk je mediální dům Czech News Center, a.s. (dříve Ringier Axel Springer CZ a.s.).

Majitelem Práva je vydavatelství Borgis. a. s. I v případě Práva došlo ve sledovaném období ke změně majitele. Internetová společnost Seznam.cz jej odkoupila od tehdejšího majoritního vlastníka a šéfredaktora Zdeňka Porybného. Centrální redakce MF DNES se nachází v Praze, celkem má po celé České republice 14 regionálních redakcí. Ve zkoumané době byl šéfredaktorem Mladé fronty DNES Robert Čásenský, Lidových novin Dalibor Balšínek. Na místě šéfredaktora deníku Blesk došlo k personální obměně, když v květnu 2013 vystřídal Pavla Šafra Radek Lain. Podle Kanceláře ověřování nákladu tisku ABC ČR se denní prodaný náklad Blesku

³⁹ Střednědobé vyhodnocení humanitární pomoci 2013. 2013. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/prirucka_WFP_pro_nevladni_organizace/strednedobe_vyhodnoceni_humanitarni_1.html

ve sledovaném období se pohyboval okolo 280 000 výtisků, u MF DNES se jedná o 190 000 výtisků, u Práva kolem 104 000 a v případě LN se průměrně prodalo 40 000 výtisků titulu za den.

Při výběru jsem se přibližně orientovala údaji ABC ČR o nejčtenějších nesespecializovaných celostátních denících. MF DNES a Lidové noviny jsem si vybrala proto, že mi jejich výzkum poskytne možnost analyzovat výstupy dvou různých deníků se společně sdílenou redakcí, a případný vliv tohoto faktu na předmět mé práce. Jako protipól k titulům společnosti MAFRA jsem vybrala Právo. Deník Blesk, který bývá často označován za bulvární, jsem do vzorku zařadila proto, abych tak měla možnost porovnat, jaký má tento faktor vliv na výskyt šokujícího příběhu.

3 Aplikovaná část

3.1 Celkové pokrytí témat souvisejících s rozvojovými zeměmi

Nalezené texty, které se zabývaly či dotýkaly témat zemí globálního Jihu, humanitárních projektů a rozvojové spolupráce, jsem podle četnosti výskytu rozdělila do následujících kategorií:

- 1) v kontextu globálních problémů: témata týkající se produkce skleníkového efektu, obnovitelných zdrojů, energetiky, zemědělství, ekonomie apod. – sem spadají texty publicistických žánrů, v nichž jejich autoři navrhují kroky ke zlepšení situace či předpovídají budoucí roli rozvojových zemí; dále zprávy (často ze summitů), jejichž hlavním sdělením jsou kroky západu a jejich dopady na rozvojové země
- 2) zdravotní situace obyvatel zemí třetího světa: často v porovnání se situací obyvatel Západu, např. *„Tuberkulózou je infikována jedna třetina lidstva a každoročně jí onemocní více než 10 milionů lidí. Z tohoto počtu dva až tři miliony osob zemřou, přičemž 95 procent jich je z rozvojových zemí. Největší výskyt tuberkulózy je v subsaharské Africe, která hlásí více než 100 případů na 100 tisíc obyvatel za rok, dále v jihovýchodní Asii, Mongolsku, Kazachstánu, Číně, Indii, v zemích bývalého Sovětského svazu...“*⁴⁰
- 3) přirovnání České republiky k rozvojovým zemím nebo přímé označení ČR jako rozvojové země
- 4) v textech životopisného charakteru, popř. v rozhovorech: zmínka o tom, že se daná osoba angažovala v projektech rozvojových zemí
- 5) v textech o fair trade – na Litoměřicku např.: *„Podrobné informace k letošní snídani jsou na www.ferovasnidane.cz. Fair trade je způsob obchodu dávající drobným pěstitelům, řemeslníkům i zaměstnancům z rozvojových zemí příležitost užít se vlastní práci za důstojných podmínek.“*⁴¹

⁴⁰ POŠMURA, Ladislav. 2013. Fakulta v Hradci je blízko objevu. Zatočí se zákeřnou formou tuberkulózy. *IDnes.cz: Hradecký kraj* [online]. (4.8.2013) [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/vyvoj-leku-na-tuberkulozu-v-hradci-dts/hradec-zpravy.aspx?c=A130803_1959703_hradec-zpravy_pos

⁴¹ BREŇOVÁ, Eva. 2013. Přijďte v Litoměřicích férově posnídat. *Vaše Litoměřicko: zpravodajství z vašeho okresu* [online]. (7.5.2013) [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://litomericko24.cz/2013/05/07/prijdte-v-litomicich-ferove-posnidat/>

- 6) projekty neziskových organizací např.: *„Každá panenka představuje skutečné dítě, které bude v rozvojových zemích proočkováno proti šesti smrtelným dětským nemocem. Dobročinná aukce panenek od známých osobností vynesla v letech 2003 až 2011 přes čtyři miliony korun a zajistila proočkovanosť téměř 7 000 dětí.“*⁴²
- 7) ve vyhranění vůči Západu
- 8) pozvánky na akce spojené s tematikou rozvojových zemí, ať už naučného, či dobročinného charakteru
- 9) zpochybnění pojmu „rozvojové země“ či dělení zemí na rozvojové a vyspělé celkově
- 10) slovního spojení bylo použito jako prostého označení pro rozvojovou zemi.

Zatímco některé texty spadaly jasně do některé z kategorií, jiné vykazovaly příslušnost k vícero skupinám naráz. Do výčtu jsem nezahrnula texty publikované ve speciální příloze Člověka v tísni „Hlad a žízeň světa“, která byla 14. prosince 2012 součástí celostátního vydání Lidových novin a které se budu věnovat samostatně.

Šokující příběh a bulvární deník

Na základě nalezených textů jsem vypožorovala, že deník Blesk vykazoval zásadně jiné přístupy k referování o humanitárních projektech, než-li ostatní sledované tři tituly. Humanitární projekty totiž Blesk pokrývá sporadicky a sekundárně. Informace o projektech jsou zde totiž pouhými zmínkami v textech primárně se věnujících osobám.

Nejčastěji Blesk o humanitárních projektech (spojených se zeměmi globálního Jihu) píše v souvislosti s Petrou Němcovou, českou modelkou a zakladatelkou americké neziskové organizace, která se zaměřuje na obnovování škol v přírodních katastrofami poškozených lokalitách Happy Hearts Fund (HHF). V případě zveřejnění textů, zabývajících se Němcovou, Blesk sporadicky zmiňuje existenci HHF, u zmínky však také končí. Jméno Petra Němcová se ve sledovaném období na stranách Blesku objevilo celkem 23 krát. Z toho pěti následujících případech uvedl/a autor/ka textu Němcové činnost v HHF. Z toho ve dvou případech se v textu vyskytuje název organizace: *„...česká topmodelka a zakladatelka charity na pomoc obětem živelních katastrof*

⁴² Panenku pro UNICEF ušili i Bílá i Bartoška. 2012. *Lidové noviny*. (8.11.2012): 28. Dostupné také z: http://www.eitinger.cz/wp-content/uploads/2012/10/lidove-noviny-8_11_2012.pdf

Happy Hearts Fund Petry Němcové (33).. “[1]⁴³; a “*Před sedmi lety založila Nadaci šťastných srdcí (Happy Hearts Fund) na pomoc dětem, které při zemětřesení nebo tsunami přišly o rodinu a základní věci k přežití.*”[2]⁴⁴ Ve zbylých třech textech pro činnost a působení Němcové, potažmo její organizace, používají autoři Blesku pojem charita. Slovo charita Slovník současné češtiny definuje jako “*pomoc trpícím, sociálně slabým ap. lidem; organizace zajišťující tuto pomoc.*”⁴⁵ „*Topmodelka Petra Němcová (33) už se víc věnuje charitě než modelingu...*”[3]⁴⁶; „*Tak dlouho jezdila na karibský ostrov Haiti za charitou, až tam potkala i lásku!*”[4]⁴⁷; „*V rámci události dostala Petra i ocenění za svou práci v charitě...*”[5]⁴⁸ (u textu je doprovodná fotografie, jejíž popisek zní: „*Petra Němcová se v charitě pohybuje už osm let a nyní za to byla i oceněna*”[6]⁴⁹).

Organizace či její humanitární činnost v těchto textech hrají druhé housle a nejsou primárním důvodem vzniku zprávy a v jejich výskyt v textu je samoučelný. Michael Kuczik na základě studie *The Structure of foreign news* (Struktura zahraničních zpráv, 1965) předkládá 12 faktorů, které ovlivňují stane-li se z “události” “zpráva”. Jedno ze 12 kritérií Vztah k elitním osobám zde Kunczik popisuje: “*Události v nichž figurují mocné a významné osobnosti, mají zvlášť vysokou zpravodajskou hodnotu, neboť mají většinou velký dosah. Elitní osoby také často slouží jako objekty pro identifikaci.*”⁵⁰ Burton a Jiráček kritérium dále rozšířili: “*Pozornost médií přitahují osoby prostě jen známé (takzvané celebrity), které nejsou důležité funkcí ani dílem. Jejich zpravodajská hodnota spočívá výhradně v jejich všeobecné známosti.*”⁵¹ Ve shodě s těmito autory si Trampota všimá, že “*takzvaná bulvární média mají silnější sklon akcentovat (..) události spojené s citovanými osobnostmi (jejich pojetí elitních osob navíc z velké části vyplňují hvězdy showbyznysu).*”⁵²

⁴³ Markéta dráždí celebrity. 2013. *Blesk*. (30. 5. 2013): 10.

⁴⁴ Ztrácí se před očima!. 2013. *Blesk*. (11. 9. 2013): 8.

⁴⁵ *Slovník současné češtiny.: [správně česky]*. 2011. 1. vyd. V Brně: Lingea, 1085 s. ISBN 978-80-87471-27-2: 222.

⁴⁶ Smyslná orchidej Petra Němcová!. 2013. *Blesk*. (27. 5. 2013).

⁴⁷ Sbalila premiéra Haiti!. 2013. *Blesk*. (23. 5. 2013): 10.

⁴⁸ Šperk Němcové: Její úsměv!. 2012. *Blesk*. (7. 11. 2012): 23.

⁴⁹ Šperk Němcové: Její úsměv!. 2012. *Blesk*. (7. 11. 2012): 23.

⁵⁰ KUNCZIK, Michael. 1995. *Základy masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 307 s. ISBN 80-718-4134-X.

⁵¹ BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. 2001. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister, 390 s. ISBN 80-859-4767-6: 244 – 245.

⁵² TRAMPOTA, Tomáš. 2006. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 191 s. ISBN 80-736-7096-8: 28.

Je evidentní, že důvodem otištění textu zde není propagace konkrétních projektů (neuvedení konkrétních údajů, např. bankovního čísla účtu. Na tomto místě, lze dodat, že se nepotvrdil můj předpoklad, že deník Blesk, jakožto "bulvární" titul (viz 2.4) bude mít sklony k využívání šokujícího příběhu. Vycházela jsem z předpokladu, že "v obecné rovině se bulvární tisk vždy specializoval na osudy obyčejných lidí (*human interest story*) podávané dramatickým a senzacechtivým způsobem. Dále se zaměřoval na zločiny, katastrofy, krize, skandály, války a slavné osobnosti."⁵³ Nicméně Blesk ve sledovaném období takřka vůbec nepokrývá země globálního Jihu. Blesk totiž na rozdíl od zbylých třech titulů prakticky nepokrývá ani situaci v Sýrii - která vykazuje odpovídá vícero kategoriím uvedeném v McQuailově výčtu.

Z této části výzkumu vyplývá, že z témat souvisejících se zeměmi globálního Jihu tvoří přímo „rozvojová spolupráce a humanitární projekty“ malou část – přímo jen v devíti případech. Nicméně pro tuto práci je stejně důležité zaměřit se na vyznění ostatních témat: rozvojový svět je tu zmiňován ve vztahu k západu – často se zde řeší, jaké budou následky kroků západních zemí na země globálního Jihu (sem spadají zejména výstupy ze summitů). Tím se podporuje dojem pasivity rozvojového světa. Nekoná a nemá podíl na rozhodovacím procesu o vlastním osudu.

3.2 Konkrétní projekty mezi nalezenými výsledky

Z konkrétních projektů byl podle výsledků nejvíce probíraným projekt Adopce na dálku. Ještě před zkoumaným obdobím proběhla veřejná debata na téma účinnosti této formy pomoci, kterou podnítila šéfka české pobočky UNICEF, když v rozhovoru pro LN zpochybnila účinnost tohoto způsobu pomoci. V návaznosti na to byl již ve zkoumaném období otištěn komentář Spor o adopci na dálku. Pomáhají, či škodí? V případě zadání „Adopce na dálku“ bylo za výše uvedeného omezení nalezeno 18 výsledků, z nichž jeden byl vygenerován třikrát – fakticky jsem tedy pracovala s 16 výsledky. Výsledky lze rozdělit do čtyř skupin:

- 1) avíza o nadcházející akci, jehož výtěžek podpoří zmiňovaný projekt
- 2) informace o částce, která byla vybrána v rámci takové akce
- 3) zmínka o tom, že jistá osoba či organizace podporují projekt

⁵³ MCQUAIL, Denis. 1999. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 447 s. ISBN 80-717-8200-9: 42-3.

- 4) projekt v české realitě natolik „zlidověl“, že nyní je jeho význam poněkud širší a odkazuje k aktům dobročinnosti obecně.

Mimořádná příloha Hlad a žízeň světa

Mimořádná příloha Člověka v tísní „Hlad a žízeň světa“ sestávala z textů, jejichž autoři byli mimo novinářů pracovníci jmenované organizace či vědci v oborech, jichž se témata jednotlivých textů týkala. Texty se podrobně zabývaly tématy rozvojového světa, z nichž některým se nedostalo pozornosti na klasických stranách sledovaných deníků v daném časovém omezení. Na tomto příkladu se tak vyvrátila premisa studií, ze kterých vycházím v teoretické části této práce a které předpokládají mediální „promování“ projektů neziskových organizací. Zmiňované práce vidí příčinu vzniku a přetrvávání stereotypů o životě v zemích globálního Jihu právě v tom, že západní média dávají prostor tématům spojeným s děním v těchto zemích zejména v souvislosti s humanitárními krizemi a v těsné spolupráci s neziskovými organizacemi ve smyslu propagování jejich projektů. V tomto případě se jednalo o zcela jinou formu spolupráce. Příloha vyšla v Lidových novinách na objednávku. Texty však nepojednávají o projektech ČvT, ale mají osvětový charakter.

Autoři uváděných prací dále doporučují jako strategii pro to, aby pokrývání témat nebylo zatíženo stereotypní rétorikou a nepřispívalo tak k tvorbě a přetrvávání neúplného až klamného obrazu zemí globálního Jihu v západních médiích, specializování novinářů na rozvojové oblasti. Jako alternativa k finančně náročné možnosti, kterou autoři výzkumů navrhuji (např. doporučení, aby redakce zajistila onomu specializovanému novináři sídlo právě v jedné z těchto oblastí), by bylo efektivní dát spolupráci na podobné bázi, na jaké vznikla příloha „Hlad a žízeň světa“, dlouhodobý charakter.

Již editorial Hlad je i náš problém uvádí problém, kterým se zabývá (tedy hladomor), do širšího kontextu. Rozlišuje akutní hladomory, na které se vztahuje humanitární pomoc, a dlouhodobou podvýživu, způsobenou chudou stravou nebo jejím chronickým nedostatkem. Dále se zde autor zabývá příčinami a následky hladomoru. Právě absence kontextu byla hlavní výtkou akademiků při výzkumu pokrytí západních médií témat rozvojového světa.

Z výsledků v části 3.3.1 vyplynulo, že probíraným tématem (zejména na Litoměřicku) je fair trade, při znovu zadání tohoto hesla jsem získala více výsledků

(32 – čtyři nebyly vyhledány na základě dříve použitého zadání). Texty jsou v regionálních rubrikách a vztahují fair trade k české realitě: propagují místní fair trade provozovny, prezentují pozvánky na lokální akce, kde se budou konzumovat fair trade produkty, popř. se jedná o krátké informace o tom, že tyto akce proběhly.

Jeden z takových článků definuje fair trade následovně: „*„fair trade, v češtině spravedlivé obchodování. Je to hnutí, které usiluje o pomoc producentům zemí třetího světa a prosazuje platbu spravedlivých cen za výrobky, jako je káva, čaj, kakao, čokoláda, ovoce či víno“*.⁵⁴ Článek v příloze „Hlad a žízeň světa“, který se věnuje fair trade, se tématem zabývá zevrubně. V první řadě se jedná o reportáž, která mimo popisu a poskytování faktů, číselných údajů a souvislostí dává prostor k vyjádření kompetentních osob. Nakonec také propojuje téma jako takové s českým kontextem. (Autorka popisuje tuzemské trendy v otázce fair trade, dává prostor zástupci organizace Fairtrade Česká republika a v závěru uvádí předpoklady v dalším vývoji fair trade z českého pohledu.) Autorka (Eva Vlčková, redaktorka LN) měla prostor pro to pokrytí tématu. Další výhodou byl fakt její přítomnosti v oblasti, a tedy reportování z místa.

3.3 Faktory ovlivňující výskyt textů s rámcem šokujícího příběhu

3.3.1 Vliv umístění textu v národní vs. regionální části deníku na užití prvků šokujícího příběhu.

Texty s tematikou humanitárních projektů neziskových organizací mají vyšší zastoupení v regionálních přílohách. Nejčastěji jsou koncipovány jedním ze dvou následujících způsobů nebo jejich kombinací: 1) text je založen na přímé zkušenosti osoby spjaté s regionem anebo 2) text poskytuje informace o projektu, jehož cílem je financovat humanitární projekt, který se uskutečnil / má se uskutečnit na území regionu. Zatímco ve druhém případě se jedná o stručná avíza, poskytující informace o plánovaném či proběhlém projektu, texty těžící z osobní zkušenosti vykazují vyšší angažovanost, která místy naplňuje podstatu šokujícího příběhu, jak byl definován v metodologické kapitole. Naopak zprávy týkající se globální humanitární pomoci a mezinárodní humanitární reakce figurují ve společných celostátních částech titulů.

⁵⁴ MLISOVÁ, Kateřina. 2013. Studenti přes internet obchodovali s kávou či kakaem. *Mladá fronta DNES*. (15. 2. 2013): 2.

Humanitární pomoc v Sýrii

Humanitární krize v Sýrii, která v průběhu sledovaného období eskalovala, byla probíraným tématem. Noviny zpravovaly o globální humanitární pomoci, jejímiž poskytovateli byly vlády, mezinárodní i národní organizace. Obsahovaly informace o druzích humanitární pomoci, jakou jednotlivé západní mocnosti poskytly, a o výši finanční humanitární podpory jednotlivých západních zemí. Mimo humanitární pomoc novináři sledovali i jiné projevy Západu, co se angažování v Sýrii týče. Autoři komentářů se soustředili na míru intervence západních mocností, kterou často porovnávali s jejich intervencí v ohniscích konfliktů z poslední doby a polemizovali, do jaké míry je objem a forma intervence v pořádku.

Zpravodajské žánry obsahovaly výsledku summitu, který se zabýval právě humanitární pomocí směřovanou do Sýrie. Ze zkoumaného vzorku vyplývá, že média věnovala nejvyšší pozornost krokům zástupců Spojených států amerických, Ruska a evropských velmocí jako Velká Británie, Francie a České republiky. V textech byli nejčastěji citováni právě zástupci jmenovaných zemí. (Např. „*Šťastný z toho nejsem. Ale někdy se člověku stane, že právě patří k menšině*“⁵⁵ tehdejší ministr zahraničních věcí ČR Karel Schwarzenberg v reakci na rozhodnutí EU o zrušení embarga na dovoz zbraní.) Prostor tu dále mají představitelé mezinárodních organizací či zástupce syrské opozice ve Spojených státech.

Texty zpravodajského charakteru ve většině případů informují o globální humanitární pomoci. Nejenže jsem nezaznamenala rámování do šokujícího příběhu u textů zabývajících se humanitárními projekty neziskových organizací, ale u nalezených textů jsem největší tendenci k rámcování do šokujícího příběhu vyzorovala v reportážích z místa dění.

3.3.2 Vliv žurnalistického žánru na použití šokujícího příběhu

Krátké agenturní zprávy

Mezi nalezenými mediálními výstupy byly zastoupeny krátké agenturní zprávy vycházející ze zpráv OSN. Titulky takových zpráv spadají dle terminologie, kterou zavádí Křístek⁵⁶, do kategorie pojmenovavací (Niger čeká hladomor; Hladomor v zemi

⁵⁵ PALATA, Luboš. 2013. Embargo pro povstalce končí. *Lidové noviny*. (29.5.2013): 6.

⁵⁶ KŘÍSTEK, Václav. 1973. Současné novinové titulky. *Naše řeč*. 56(5). Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5724>

zabil čtvrt milionu lidí). Jejich dalším společným znakem je stručnost (rozsah cca něco málo přes čtyři řádky). Obsahově jsou zde zastoupeny číselné a faktické údaje a strohý výčet příčin situací, o kterých zprávy informují: „*příliv asi 60 tisíc uprchlíků z Mali, problémy s dopravou potravin do oblastí, kde je jich nedostatek, a spekulace obchodníků*“⁵⁷; „*rozsáhlá sucha, která ještě zhoršil konflikt skupin bojujících moc*“.⁵⁸ Zprávy jsou uvedené v rubrice Ze zahraničí, odkazují na informace agentury OSN pro humanitární záležitosti a jako zdroje jsou uvedené zpravodajské agentury, ČTK či BBC. V takových textech není prostor pro rámování do šokujícího příběhu. A pokud se v textu vyskytnul prvek, který naplnil některé aspekty definice šokujícího příběhu, jednalo se o citovaný výrok. Např. věta „*(OSN) Zároveň přiznává, že hladomor nemusel být tak tragický, kdyby se do země dostala pomoc při prvotních známkách problému*“⁵⁹ však spadá do Horkého první části této charakteristiky: „*pomoc vyvrhuje z bídy pasivní lidi, kteří jsou za to vděční českým (tedy západním) dárcům a dárkyním*“⁶⁰ Krátké agenturní zprávy tedy většinou nevykazují žádné rámování do šokujícího příběhu.

Reportáže z rozvojových oblastí

Způsob narace šokujícího příběhu se podle výše uvedené definice bude vyskytovat více v žánrech spadajících do publicistického stylu. „*S personalizací zpráv souvisí možnost podat zprávu jako příběh o jedinečném lidském osudu. Zprávy o přírodních katastrofách bývají často pojímány nikoli jako výklad o sledu dějů, faktorů a příčin, ale jako vyprávění o osudech jednotlivců zasažených následky příslušné přírodní katastrofy (a to včetně rozhovorů, úryvků z emocionálně vypjatých stesků, fotografií pozůstalých).*“ soudí Burton.⁶¹

Do Sýrie byl ve sledované době vyslán redaktor MF DNES Pavel Novotný. Hlavní výhodou, kterou reportérovi poskytuje jeho přítomnost v centru dění, je možnost popisu a zprostředkování hlasu zúčastněných. Je tedy pochopitelné, že reportéři využívají deskriptivních postupů, aby čtenáři co nejvíce přiblížili vlastní zkušenost přímé účasti. Novotný navíc využívá deskriptivních popisů, které odpovídají žánru,

⁵⁷ Niger čeká hladomor. 2013. *Právo*. (18. 5. 2013): 11.

⁵⁸ Hladomor v zemi zabil čtvrt milionu lidí. 2013. *Mladá fronta DNES*. (3. 5. 2013): 6.

⁵⁹ Hladomor v zemi zabil čtvrt milionu lidí. 2013. *Mladá fronta DNES*. (3. 5. 2013): 6.

⁶⁰ HORKÝ, Ondřej. 2010. Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci. In: DRULÁK, Petr a Ondřej HORKÝ. *Hledání českých zájmů II.: Obchod, lidská práva a rozvoj* [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 118 [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: http://www.dokumenty-iir.cz/Horky/Mediální_stereotypy_Jihu.pdf.

⁶¹ BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. 2001. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister, 390 s. ISBN 80-859-4767-6: 247.

za přítomnosti literárního talentu, jenž ve čtenáři dokáže vyvolat živé představy reportovaných okolností a událostí. Ve svých reportážích dává značný prostor osobním příběhům účastníků konfliktu: „*Jedna z uprchlic je již sedm měsíců těhotná, ale ještě nebyla u lékaře. Nemocnice, která slouží i uprchlíkům, je daleko. Nemá, jak by se tam dostala, cesta je drahá.*“⁶² Novotný tu však popisuje situaci na pozadí humanitární krize a lidské osudy, které převypravuje, jsou tragické. Pokud tedy čtení jeho textů u recipienta budí emoce, nelze tvrdit, že se tak stalo na základě autorova úmyslného zvýrazňování utrpení svých hrdinů. Ač ve svých textech zmiňuje projekty neziskových organizací, nejde o prvoplánovou snahu autora manipulovat se svým čtenářem a vzbudit u něj kýžený vzorec chování (v tomto případě podílet se na projektech.), ale o snahu popsat realitu, jak ji vnímá, poutavým způsobem. Reportáž *Uprchlík jako zbraň* obsahuje expresní a obrazné slovní obraty: „*Hrozí obří humanitární krize*“, „*Region hoří*“ apod. V daném žánru je tento styl povolen.

Dalším nalezenými výstupy tohoto žánru, které částečně naplňují charakter šokujícího příběhu, jsou texty Terezy Šupové, např.: *Přišly o domov. Ze syrských dětí se stávají lidské štíty i vojáci. Příběhy a informace autorka přebírá ze zprávy organizace Save the Children. „Jsou zapomenutými oběťmi války – musí čelit smrti, traumatům a utrpení, nemají přístup k základní humanitární pomoci.“*⁶³ Opět, citovaná věta zapadá do rámce šokujícího příběhu podle Horkého v obou bodech jeho definice. Nicméně autorka prvků nepoužívá ve snaze podnitit u čtenáře jistý vzorec chování, takže hlavní podmínka pro zařazení do šokujícího příběhu tak zůstává nenaplněna.

Pozvánky na charitativní akce a zprávy o průběhu jejich konání

Jedním z nejčastějších žánrů, který se dotýká humanitárních a rozvojových projektů, jsou avíza, která čtenáře uvědomují o konání akcí, často spojených se sbírkou, jejíž výtěžek je určen na podporu konkrétních projektů a zprávy o průběhu konání akcí (nejčastěji založené na informaci o finanční částce, jež byla vybrána) a dále o samotném průběhu akce.

Takové texty se příležitostně vyznačovaly náznakem rámce šokujícího příběhu, např.: „*Další chudé africké děti už se nebudou moci trmácet do vzdálené školy pěšky,*

⁶² NOVOTNÝ, Pavel. 2013. *Uprchlík jako zbraň? Mladá fronta DNES*. (3. 5. 2013): 12.

⁶³ ŠUPOVÁ, Tereza. 2013. *Z dětí v Sýrii jsou lidské štíty i vojáci. Lidové noviny*. (14. 3. 2013): 9.

ale nasednou na bicykly, které jim poslali solidární Češi“.⁶⁴ Citace byla vyňata z textu pojednávajícího o projektu Kola pro Afriku. Jedná se o projekt rozvojový, dlouhodobého charakteru, který měl několik stupňů vývoje. Nalezené výstupy pojednávající o projektu tak mají časové rozestupy, sledují projekt v jeho jednotlivých fázích.

Rozhovory

Prvky šokujícího příběhu lze mezi výstupy nejčastěji zaznamenat v hlase osob, kterým dává autor ve svém článku prostor, nikoli z hlasu autora samého. Konkrétně se tento hlas může projevat v rozhovorech, v odpovědích jedince, s nímž je vedeno interview: „Somálsko byla jen krátká epizoda, i když díky doznávajícímu hladomoru velmi náročná a dost emocionálně nabitá. Ale byli jsme opravdu v luxusní pozici těch, kteří jsou tam jen na pár dní, a navíc je hlídá ochranka, což se s ostatními obyvateli nebo humanitárními pracovníky vůbec nedá srovnávat.“⁶⁵

Tento hlas může být vyjádřen také formou citace v textu: „S manželem nechtěli natáčet jen katastrofy a chudobu... v Ugandě se rozhodla, že právě Burneyho vytáhne z dle svých slov příšerného slumu, MC Burney alias Bana Mutibwa to tak dramaticky nevidí. „Jsme taková střední třída, ta je v Ugandě asi největší. Ani chudá, ani bohatá. Občas nevíme, co budeme jíst. Ale jsem rád, že jsem tam vyrůstal. Kdybyste vzala nějakého Čecha a přesunula ho do Ugandy, tak by nevěděl, jak tam žít.“⁶⁶

V obou případech citování srovnávají západní zkušenost se zkušeností z rozvojové oblasti, přičemž rozvojové země vycházejí z porovnání jako oblast, kde je život tragický (viz Horkého definice). V druhém případě je poskytnut hlas i zástupci oné rozvojové země, jehož výrok není tak nekompromisní.

3.3.3 Ironizace a parodování stereotypizace „šokujícího příběhu“

Mezi nalezenými vzorky se vyskytly texty rozličných novinářských žánrů. Některé texty ironizovaly, až parodovaly rámcování rozvojových témat do šokujícího příběhu. Jedním takovým případem byla recenze divadelní hry Benefice, aneb Zachraň

⁶⁴ LESKOVÁ, Ivana. 2013. Darovaná kola jsou v Gambii, Češi začnou školit domorodce. *Mladá fronta DNES*. (13. 3. 2013): 1.

⁶⁵ KADLECOVÁ, Vendula. 2013. Myslím, že ani nevíme, co tady máme, říká reportér. *Mladá fronta DNES*. (27. 8. 2013): 2.

⁶⁶ HAVLICKÁ, Kateřina. 2013. Raper ze slumu dostal šanci v Praze. *Mladá fronta DNES*. (20. 8. 2013).

si svého Afričana, potýkající se s tematikou pořádání dobročinného večírku, jehož výtěžek poputuje na stavbu školy v západní Africe.

Byla to inscenace hry německé autorky. Autor recenze, Sladkowski, se zamýšlí nad českým pojetím tématu: „*Téma stereotypů a klišé, jimiž v éře globalizace žije bohatý Sever ve vztahu k zemím třetího světa, je v západní Evropě jistě živější než u nás...*“⁶⁷ upozorňuje na přenesení německé hry do českého prostředí; český divák tak porozumí „*v jejím (sebe)ironickém rozkrývání motivů vedoucích ke snaze pomoci dětem v Guinei-Bissau, zemi, o jejíž existenci, tuším, má většina z nás sotva jaké ponětí. Není hlavním popudem chystaného večírku především potřeba seberealizace, jež si v bohulibém úkolu našla své nezpochybnitelné oprávnění?*“⁶⁸ Autorce se daří vytvářet situace, které povrchnost dobročinných skutků vystihují nanejvýš trefně: symbolická je scéna promítání záběrů každodenního života na africkém venkově, které se kvůli technické chybě zvrtné v absurdní posouvání prázdných diáků v promítačce.

Podobně třeba pasáž, v níž se herci této šmírácké show dohadují, kdo se na kterém místě „spontánně“ dojde při líčení srdceryvných příběhů. Režii zlínské inscenace se v tomto ohledu vyvedla scéna, v níž hrdinové dumají, kterému dítěti dopřát blaho adopce na dálku: žonglování s lidskými osudy tu nenuceně vyplňuje čas svačínové přestávky. Recenzent se staví k dobročinným projektům kriticky. Fakt, že divadlo dostalo přání autorky a v návaznosti na představení divákům poskytlo možnost přispět na to, co ve svém článku nazývá „humanitární projekt“ (bližší informace se mi nepodařilo dohledat), vnímá jako „schizofrenní“. „*Hodinka ironie je za námi, zapomeňte a podpořte „dobrou věc“? Rozpačitá Benefice si tak naordinovala bizarní a v jistém smyslu pokryteckou tečku,*“⁶⁹ zakončuje svou recenzi Sladkowski.

Článek mezi ostatními výstupy vyčnívá svou názorovou vyhraněností. Autor se vyjadřuje o hře, která je sama o sobě kontroverzní, minimálně nabízí pohled na humanitární projekty, jenž není v médiích většinový. Z vyznění recenze vyplývá, že Sladkowski s pohledem, jak je prezentován ve hře, souhlasí. Zároveň se proti inscenaci vyhrazuje, konkrétně proti jejímu zakončení, které znamená popření onoho nastoleného pohledu. Sladkowski tak předvedl kritický pohled na kampaně prezentované a chápané skrz šokující příběh.

⁶⁷ SLADKOWSKI, Marcel. 2012. Když nevíme, proč dělat Benefici. *Mladá fronta DNES*. (18. 12. 2012): 5.

⁶⁸ Tamtéž: 5.

⁶⁹ Tamtéž: 5.

3.4 Dynamika mezi neziskovými organizacemi a médii v českém kontextu

Studie, ze kterých jsem čerpala při rešerších příbuzných témat, dospěly k velmi rozdílným závěrům, co se týče vztahu mezi „neziskovými organizacemi“ a „médii“. Podle *Towards new understandings* se tyto dva tábory v mnohých stanoviscích diametrálně lišily ve svých stanoviscích. Naopak dle slovinské práce pokrývání rozvojových témat se vykazovalo přílišnou spoluprací ve smyslu mediálního „promování“ projektů organizací skrz šokující příběhy. V obou případech se však akademici shodli, že takovými druhy spolupráce trpí mediální obraz rozvojových zemí v západní společnosti.

Informačně vzdělávací složka organizace Člověk v tísni, Rozvojovka, na svých webových stránkách zveřejnila výzvu k účasti na konkurzu, jehož vítězi Rozvojovka poskytne finanční příspěvek na cestu do rozvojové země.⁷⁰ Vítězkou konkurzu se stala Iveta Polochová ze zahraniční redakce MF DNES / Lidové noviny. Na její novinářskou cestu do Kambodži jí byla poskytnuta finanční podpora ve výši 30 000 korun. Hlavní úkol novináře byl „*informovat o problematice hladu, potravinové bezpečnosti a možnostech obživy v rozvojových zemích*“. Polochová tak ze své cesty sepsala následující reportáže, které se vyskytly na stránkách vybraných periodik: Nejdříve je vyháněli: Rudí Kimerové, teď developeři; Výchova vůdkyň v Kambodži a Budu to dělat, dokud nezmizí poslední mina. Rozvojovka takto finančně podpořila novinářské cesty i v minulých letech.

⁷⁰ VÝZVA: příspěvek na novinářskou cestu do rozvojové země - VYHODNOCENÍ. 2013. *Rozvojovka* [online]. [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1275-vyzva-prispevek-na-novinarskou-cestu-do-rozvojove-zeme-do-28-2.htm>

Závěr

Akademické práce, zabývající se podobným tématem jako tato, které jsem nashromáždila během své rešerše, tvrdí, že média podporují (či „vytvářejí“; záleží na tom, z jakého myšlenkového proudu budeme vycházet) stereotypy bezmocných zemí třetího světa, které si nejsou schopny pomoci samy a jsou tak zcela odkázány na pomoc obyvatel Západu. Domnívám se, že v tomto konkrétním případě je lépe aplikovatelný přístup, podle něhož jsou média součástí vytváření či šíření stereotypů, nikoli však jeho jedinými původci. Nahlížení na „kolonizované země“ jako na druhořadé vůči „jejich civilizaci“ (tento pocit se projevoval sdíleným západním smýšlením, které bylo později označeno jako koncept ušlechtilého divocha či lidí bez historie) v západní civilizaci vyskytovalo se ještě předtím, než měla média takový potenciál ovlivňovat a utvářet názory, jaký mají dnes. Je tedy prokazatelné, že média stereotyp dichotomie západní nadřazenosti vs. bezmocnosti rozvojových zemí nevytváří.

Tématy spojenými s rozvojovými oblastmi, která média nastolují, a způsobem, jakým je prezentují, tento stereotyp však podporují. Jedním z faktorů, které podle autorů zmiňovaných prací prohlubují v očích západních recipientů obraz rozvojového světa jako druhořadého, neschopného a zcela odkázaného na jejich solidaritu, je dynamika mezi humanitárními organizacemi a zástupci médií. Tito vědci na základě svých výzkumů uvádí, že média podporují projekty humanitárních organizací a prezentují je skrz naraci šokujícího příběhu, aby tak vzbudila reakce u svých recipientů a tím projekty podpořila.

Ve svém výzkumu jsem zaznamenala jen nepatrně málo případů, kdy se v nalezených textech objevily prvky šokujícího příběhu. Texty napříč žánrovým spektrem jsou tímto zatíženy minimálně. Další rozdíl, kterým se tento výzkum odlišil od studií, z nichž jsem čerpala při teoretické části, jsou případy efektivní spolupráce mezi neziskovými organizacemi a novinami.

Z mého průzkumu, jehož sběrným vzorkem byly čtyři celostátní deníky, vyplývá, že texty pojednávající o tématech rozvojového světa v českém kontextu netrpí vysokou mírou stereotypizace a rámování do šokujícího příběhu. Závěr mé práce se tak patrně liší od mých předchozích předpokladů. Nečekané výsledky mého výzkumného vzorku změnilы předpokládaný vývoj mé práce.

Summary

During my research I studied several academic journals that cover similar topic as my thesis. These journals came to conclusion that media support (or even "create" depending on the school of thought) stereotype of defenseless developing countries that are completely left to the help from Western population. From my point of view, the approach which claims that media are part of creating and spreading stereotypes, not the only originator, is more relevant.

Western perception of developing countries as inferior to their own civilization (substantiated in concepts such as noble savage or people without history) has been apparent before the media has such potential to form or influence people's opinions, such it has nowadays. Therefore it is verifiable that media itself does not create the stereotypical dichotomy of Western superiority vs. helplessness of developing countries.

However developing countries related topics that media choose to cover and the manner in which they do so, support this stereotype. One of the factors that, according to the mentioned journals, deepen developing countries image as secondary, incompetent and completely referred to Western solidarity, is the dynamics between NGOs and media. These academics claim based on their research that media frame covering NGOs humanitarian aid projects to shocking stories in order to motivate its readers to participate in them.

I have noticed very little to no cases that showed the elements of the shocking story in my research. On the contrary, I have noticed examples of an effective collaboration between NGOs and researched media. Academics who researched similar topic in other Western countries has recorded much worse results when it comes to presence of stereotypes in covering developing countries and the dynamics between NGOs and the newspaper. Which was not the case in my research sample. The outcome of my research differs from the expected results. That was the reason why the course of my thesis changed in the process.

Použitá literatura

Tištěné publikace

- BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. 2001. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister, 390 s. ISBN 80-859-4767-6.
- DEARING, James W a Everett M ROGERS. 1996. *Agenda-setting: Communication Concepts 6*. Thousand Oaks, Calif.: Sage, x, 139 p. ISBN 07-619-0563-4.
- HALL, Stuart. 1997. *Representation: cultural representations and signifying practices*. Thousand Oaks, Calif.: Sage in association with the Open University, 400 p., [8] p. of plates. ISBN 07-619-5432-5.
- HAVLICKÁ, Kateřina. 2013. Raper ze slumu dostal šanci v Praze. *Mladá fronta DNES*. (20. 8. 2013).
- HORKÝ, Ondřej. 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskursy, praktiky, rozpory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 165 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 67. sv. ISBN 978-807-4190-407.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. 2003. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 207 s. ISBN 978-807-3672-874.
- KADLECOVÁ, Vendula. 2013. Myslím, že ani nevíme, co tady máme, říká reportér. *Mladá fronta DNES*. (27. 8. 2013): 2.
- KING, R. C. 2005. *Media images and representations: Contemporary Native American Issues*. Philadelphia: Chelsea House Publishers, xv, 117 p. ISBN 07-910-7968-6.
- KŘÍSTEK, Václav. 1973. Současné novinové titulky. *Naše řeč*. **56**(5). Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5724>
- KUNCZIK, Michael. 1995. *Základy masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 307 s. ISBN 80-718-4134-X.
- MCQUAIL, Denis. 1999. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 447 s. ISBN 80-717-8200-9.
- MLSOVÁ, Kateřina. 2013. Studenti přes internet obchodovali s kávou či kakaem. *Mladá fronta DNES*. (15. 2. 2013).
- NOVOTNÝ, Pavel. 2013. Uprchlík jako zbraň? *Mladá fronta DNES*. (3. 5. 2013).

- PALATA, Luboš. 2013. Embargo pro povstalce končí. *Lidové noviny*. (29.5.2013).
- PICKERING, Michael. 2001. *Stereotyping: the politics of representation*. New York: Palgrave, xvii, 246 p. ISBN 03-337-7210-5.
- SLADKOWSKI, Marcel. 2012. Když nevíme, proč dělat Benefici. *Mladá fronta DNES*. (18. 12. 2012): 5.
- TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. 2010. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 293 s. ISBN 80-736-7683-4.
- TRAMPOTA, Tomáš. 2006. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 191 s. ISBN 80-736-7096-8.
- WOLF, Eric R., cartographic illustrations by Noël L. DIAZ a . 2010. *Europe and the people without history*. New ed. Berkeley, Calif: University of California Press. ISBN 978-052-0268-180.
- Panenu pro UNICEF ušili i Bílá i Bartoška. 2012. *Lidové noviny*. (8.11.2012): 28.
Dostupné také z: http://www.eitinger.cz/wp-content/uploads/2012/10/lidove-noviny-8_11_2012.pdf
- Hladomor v zemi zabil čtvrt milionu lidí. 2013. *Mladá fronta DNES*. (3. 5. 2013).
- Markéta dráždí celebrity. 2013. *Blesk*. (30. 5. 2013): 10.
- Niger čeká hladomor. 2013. *Právo*. (18. 5. 2013).

Online články

- BREŇOVÁ, Eva. 2013. Přijďte v Litoměřicích férově posnídat. *Vaše Litoměřicko: zpravodajství z vašeho okresu* [online]. (7.5.2013) [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://litomericko24.cz/2013/05/07/prijdte-v-litomerich-ferove-posnidat/>
- DOLINAR, Maja a Polona SITAR. 2013. The use of stereotypical images of Africa in fundraising campaigns. *European scientific journal* [online]. Kočani, Macedonia: European Scientific Institute, 9(11) [cit. 2015-03-12]. ISSN 1857-7431. Dostupné z: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/965>

- GALTUNG, J. a M. H. RUGE. 1965. The Structure of Foreign News: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers. *Journal of Peace Research* [online]. 2(1): 64-90 [cit. 2015-05-14]. DOI: 10.1177/002234336500200104. ISSN 0022-3433. Dostupné z: <http://jpr.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/002234336500200104>
- HORKÝ, Ondřej. 2010. Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci. In: DRULÁK, Petr a Ondřej HORKÝ. *Hledání českých zájmů II.: Obchod, lidská práva a rozvoj* [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 102-124 [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: http://www.dokumenty-iir.cz/Horky/Medialni_stereotypy_Jihu.pdf
- POŠMURA, Ladislav. 2013. Fakulta v Hradci je blízko objevu. Zatočí se zákeřnou formou tuberkulózy. *IDnes.cz: Hradecký kraj* [online]. (4.8.2013) [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/vyvoj-leku-na-tuberkulozu-v-hradci-dts-/hradec-zpravy.aspx?c=A130803_1959703_hradec-zpravy_pos
- SHAH, Anup. 2005. Media and Natural Disasters. *Global Issues* [online]. [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/568/media-and-natural-disasters>
- ROSS, Steven S. 2004. *Toward new understandings: journalists & humanitarian relief coverage* [online]. New York: Columbia University, 88 s. [cit. 2015-03-14]. Dostupné z: http://www.fritzinstitute.org/PDFs/Case-Studies/Media_study_wAppendices.pdf
- Defining humanitarian assistance. 2013. *Global Humanitarian Assistance: a development initiative* [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid>
- Is it ODA? 2008. In: *OECD: better policies for better life* [online]. [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf>
- Pojem zahraniční rozvojové spolupráce. 2012. *ForS: Oficiální stránky Českého fóra pro rozvojovou spolupráci* [online]. [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.fors.cz/rozvojova-spoluprace/ceska-politika/pojem-zahranicni-rozvojove-spoluprace/#.VVTaf9Ptmkp>

Střednědobé vyhodnocení humanitární pomoci 2013. 2013. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/prirucka_WFP_pro_nevladni_organizace/strednedobe_vyhodnoceni_humanitarni_1.html

WDR 2005 - Chapter 6: Humanitarian media coverage in the digital age. 2005. *IFRC* [online]. (2005) [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.ifrc.org/en/publications-and-reports/world-disasters-report/wdr2005/wdr-2005---chapter-6-humanitarian-media-coverage-in-the-digital-age/>

Prameny

BERGER, Peter L a Thomas LUCKMANN. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Překlad Jiří Svoboda. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 214 s. ISBN 80-859-5946-1.

TEJKALOVÁ, Alice. 2008. *Stereotypizace a stereotypy: Novinář a menšinová témata* [PowerPoint prezentace]. Dostupné z: http://minority.fsv.cuni.cz/uploads/1_Stereotypizace_a_stereotypy.ppt

NĚMCOVÁ TEJKALOVÁ, Alice. 2012. *Ti druzí sportovci: mediální stereotypizace a rámcování handicapovaných v tisku v letech 1948-2008*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 175 s. ISBN 978-80-246-2038-1.